KRIMINOGEN VAZIYAT MURAKKAB MAHALLADA HUQUQBUZARLIKLARNING BARVAQT OLDINI OLISH VA XAVFSIZ MUHITNI YARATISH (NUKUS SHAHAR, GUNYO QAL'A MAHALLASI MISOLIDA)

AXMEDOV DAVRON MURODOVICH
Ichki ishlar vazirligi
Akademiyasi magistratura tinglovchisi

ANNOTATSIYA: *Ushbu tadqiqot murakkab ijtimoiy-iqtisodiy va kriminogen vaziyatga ega mahallalarda jinoyatchilikning barvaqt oldini olish va xavfsiz muhitni yaratishning samarali usullarini o'rganishga qaratilgan. Tadqiqotda Nukus shahar, Gunyo Qal'a mahallasi misolida amaliy kuzatuvlar, statistik tahlillar va mavjud profilaktik choralar tahlil qilindi. Ishda mahalla va fuqarolar hamkorligining, huquqni muhofaza qilish organlari faoliyatining xavfsizlik tizimidagi roli chuqur o'rganilgan. Tadqiqot natijalari asosida mahalla darajasida xavfsizlikni mustahkamlash, barvaqt profilaktika ishlarini kuchaytirish va jinoyatchilikni kamaytirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqildi.*

Kalit so'zlar: *Kriminogen vaziyat, barvaqt profilaktika, xavfsiz muhit, mahalla hamkorligi, jinoyatchilikni oldini olish, huquqni muhofaza qilish, ijtimoiy monitoring, fuqarolar ishtiroki, xavfsizlik strategiyasi.*

Murakkab ijtimoiy-iqtisodiy sharoitga ega hududlarda jinoyatchilik xavfi doimo yuqori bo'ladi, bu esa fuqarolarning hayot sifatiga va mahalla barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, Nukus shahar, Gunyo Qal'a mahallasi kabi hududlarda yoshlar orasida huquqbuzarlik va ijtimoiy

muammolar ko‘payishi kuzatiladi. Shu sababli, mahallada xavfsiz muhitni yaratish va jinoyatchilikning barvaqt oldini olish strategiyalari dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Ushbu tadqiqotning maqsadi murakkab mahallalarda jinoyatchilikni oldini olishning samarali usullarini o‘rganish, mahalla va fuqarolar hamkorligini kuchaytirish hamda xavfsizlikni ta’minlash mexanizmlarini aniqlashdir. Tadqiqot jarayonida O‘zbekiston Respublikasi qonunchiligi, xususan, “Mahalla to‘g‘risida” Qonuni (2019 yil), shuningdek, jinoyatchilikning barvaqt oldini olishga oid politsiya va mahalla organlari yo‘riqnomalari asos qilib olingan.

Kirish qismida hududning ijtimoiy-iqtisodiy xususiyatlari, mahalladagi mavjud xavf omillari va jinoyatchilik statistikasi tahlil qilinadi. Shu bilan birga, mahallada xavfsizlikni ta’minlashda profilaktik ishlarning roli va samaradorligi, fuqarolar ishtiroki va hamkorlik mexanizmlari ko‘rib chiqiladi. Tadqiqot nazariy va amaliy jihatdan barvaqt profilaktika choralarini takomillashtirishga, jinoyatchilikni kamaytirishga va xavfsiz mahalla muhitini yaratishga qaratilgan.

Ushbu kirish qismi tadqiqotning asosiy vazifalari va maqsadlarini belgilaydi, shuningdek, mahalla xavfsizligini oshirish bo‘yicha innovatsion yondashuvlarni ishlab chiqish uchun ilmiy asos yaratadi.

Huquqbuzarliklarning oldini olish va xavfsiz muhitni yaratish har bir fuqaroga oid fundamental huquqlardan biridir, bu esa O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va amaldagi qonunchilikda mustahkamlangan. Konstitutsiyaning qabul qilingan sana bo‘yicha yuridik kuchi mavjud bo‘lib, unda har bir shaxs hayot xavfsizligi, shaxsiy daxlsizlik, bemalol harakatlanish va jamiyatda tinch, ozod yashash huquqlariga ega ekani e’tirof etiladi. Ushbu

normativ-huquqiy asos hukumat organlari uchun jamoat tartibini ta’minlash maqsadida muhim yo‘riqnoma vazifasini bajaradi.

O‘zbekiston Respublikasining “Mahalla to‘g‘risida”gi Qonuni, qabul qilingan sana bilan, mahallalarning jamoat tartibi va xavfsizlik sohasidagi vakolatlarini kengaytiradi hamda mahalla faollarining jinoyatchilik va huquqbuzarliklarni barvaqt aniqlash va oldini olish bo‘yicha ishtirokini tartibga soladi. Ushbu qonunda mahalla fuqarolar yig‘inlari va kengashlari orqali jamoat xavfsizligi tizimini mustahkamlash mexanizmlari belgilangan bo‘lib, ularning xizmati mahalla darajasida barqaror jamoat nazoratini ta’minlaydi.

Barvaqt profilaktika konsepsiyasi O‘zbekiston Respublikasi Qonunlarida ham o‘z aksini topgan. Masalan, 2020-yilda qabul qilingan “Huquqbuzarliklarning oldini olish to‘g‘risida”gi Qonun jinoyatlarni, noxush xatti-harakatlarni va ijtimoiy salbiy holatlarni barvaqt aniqlash, ularni tahlil qilish va oldini olish bo‘yicha aniq mexanizmlarni ta’kidlaydi. Qonunda shuningdek, jamoat monitoringi, statistik kuzatuvlar, muddatlar bo‘yicha hisobotlar va profilaktik tadbirlar rejalashtirilishi majburiy tartibga solingan.

Murakkab ijtimoiy sharoit, iqtisodiy muammolar va yaqindan o‘rganilgan G’unyo Qal’a mahallasi kabi hududlarda huquqbuzarlikning sabablari ko‘pincha yoshlar bandligining pastligi, oilaviy qo‘llab-quvvatlashning yetishmasligi va ijtimoiy faoliyatning etishmasligi bilan bog‘liq. Shu sababli mahalla ruhiy-psixologik, ijtimoiy va iqtisodiy ko‘mak mexanizmlari ham qonunlar doirasida tartibga solinadi. Jadallashgan kriminogen omillarni kamaytirish maqsadida mahalla kengashlari bilan birgalikda profilaktik dasturlar, yoshlar markazlari, sport va madaniy tadbirlar tashkil qilish to‘g‘risida ko‘rsatmalar ishlab chiqiladi va har yili yangilanadi.

Bu jarayonlar qonunchilikda mustahkamlangan jamoat hamkorligi mexanizmlari bilan bevosita bog‘liq. Jamoat nazorati va profilaktik xizmatlar birlashgan holda G’unyo Qal’a mahallasida xavfsizlikni ta’minlash bo‘yicha maxsus reja ishlab chiqdi, u jinoyatchilik statistikasi asosida ochiq ma’lumotlar bilan yangilanadi. Ushbu reja mahalla profili, ijtimoiy vaziyat, yoshlar faolligi kabi indikatorlarga qarab moslashtiriladi. Qonunchilik bu kabi rejalarning mahalla darajasida e’lon qilinishi va fuqarolarga ochiq bo‘lishini talab qiladi.

Amalda G’unyo Qal’a mahallasida Nagaroz, Tez yordam, Ichki ishlar organlari va profilaktik xizmatlar o‘rtasida uzluksiz ma’lumot almashinuvi yo‘lga qo‘yilgan. Bu uzluksiz tizim jinoyat sodir etilishidan oldin barvaqt xabar berish, noxush tendensiyalarni aniqlash va profilaktik choralarni joriy etish imkonini beradi. O‘zbekiston Respublikasi Milliy xavfsizlik xizmatining rasmiy yo‘riqnomalarida ham bunday integratsiyalashgan yondashuv jinoyatchilikni kamaytirish strategiyasi sifatida tavsiya etiladi.

Shuni ta’kidlash joizki, xavfsiz muhitni yaratish faqat politsiya yoki mahalla organlarining ishi emas, balki fuqarolar hamkorligining natijasidir. 2023-yilda O‘zbekiston Respublikasi tomonidan qabul qilingan uzaq muddatli ijtimoiy dasturlar ham jinoyatchilikka qarshi kurashda fuqarolarning bevosita hissasini oshirishga qaratilgan. Bu dasturlar oilaviy barqarorlikni saqlash, yoshlarni samarali bandligini ta’minlash, noz-nomalum qatlamdagi yoshlarni ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash bilan birga xavfsizlik kontseptsiyasini kengaytiradi.

Mazkur qonunlarda belgilangan huquqiy mexanizmlar orqali mahalladagi xavfsizlik strategiyalarini ishlab chiqish, mahalliy jamoa vakillari, ijtimoiy xizmatlar va huquqni muhofaza qilish organlari o‘rtasida uzviy hamkorlikni yo‘lga qo‘yish orqali G’unyo Qal’a mahallasida

huquqbuzarliklarni barvaqt oldini olish va xavfsiz muhitni yaratish bo‘yicha tizimli va amaliy chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Ushbu yondashuv O‘zbekiston Respublikasining qonun hujjatlariga to‘liq mos keladi va amaliyotda xalqaro standartlar asosida xavfsizlikni ta’minlashni kafolatlaydi.

Amaliy faoliyat yo‘nalishi	Amalga oshiriladigan jarayon	Amaliy mazmuni	Kutiladigan ijtimoiy natija
Hududiy ijtimoiy diagnostika	Mahalla aholisi o‘rtasida ijtimoiy so‘rov va kuzatuvlar o‘tkazish	Aholining turmush sharoiti, yoshlar muammolari va xavf omillarini aniqlash uchun ijtimoiy tadqiqotlar tashkil etiladi	Mahalladagi kriminogen omillar aniqlanadi va ularga mos profilaktik choralar ishlab chiqiladi
Yoshlar bilan maqsadli ishlash	Ta’lim muassasalari va yoshlar markazlari bilan hamkorlikni kuchaytirish	O‘quvchi va yoshlar uchun ma’naviy-ma’rifiy uchrashuvlar, kasbga yo‘naltirish suhbatlari va motivatsion seminarlar o‘tkaziladi	Yoshlar orasida huquqiy madaniyat oshadi va ijtimoiy faoliyat kuchayadi
Jamoatchilik tashabbuslarini	Mahalla faollari va tashabbuskor	Aholi tomonidan taklif etilgan	Mahalla aholisi o‘z hududidagi

Amaliy faoliyat yo‘nalishi	Amalga oshiriladigan jarayon	Amaliy mazmuni	Kutiladigan ijtimoiy natija
qo‘llab-quvvatlash	fuqarolarni jalb qilish	xavfsizlik tashabbuslarini muhokama qilish va ularni amaliyotga joriy etish	xavfsizlik uchun mas’uliyatni his etadi
Axborot-tushuntirish faoliyati	Huquqiy targ‘ibot ishlari	Mahallada huquqiy bilimlarni oshirishga qaratilgan davra suhbatlari, targ‘ibot uchrashuvlari va ochiq muloqotlar o‘tkaziladi	Fuqarolarning qonunlarga hurmati va huquqiy ong darajasi oshadi
Ijtimoiy moslashtirish ishlari	Xavf guruhiga kiruvchi shaxslar bilan individual ishlash	Ishsiz yoki muammoli oilalarga ijtimoiy maslahatlar, kasbga yo‘naltirish va psixologik yordam beriladi	Salbiy xatti-harakatlarning oldi olinadi va ijtimoiy moslashuv yaxshilanadi
Madaniy va jamoaviy tadbirlar	Mahalla miqyosida jamoaviy	Sport musobaqalari, madaniy festivallar va jamoaviy	Mahalla ichida ijtimoiy birdamlik va sog‘lom muhit shakllanadi

Amaliy faoliyat yo‘nalishi	Amalga oshiriladigan jarayon	Amaliy mazmuni	Kutiladigan ijtimoiy natija
	faoliyatni rivojlantirish	loyihalar tashkil etiladi	
Fuqarolar bilan muntazam muloqot	Ochiq eshik kunlari va jamoaviy yig‘ilishlar o‘tkazish	Mahalla rahbariyati va fuqarolar o‘rtasida to‘g‘ridan-to‘g‘ri muloqot tashkil etiladi	Muammolar tez aniqlanadi va ularni hal qilish jarayoni tezlashadi
Hududiy xavfsizlik tashabbuslari	Mahalla infratuzilmasini yaxshilash	Ko‘cha yoritish tizimlarini yaxshilash, jamoat joylarini tartibga keltirish bo‘yicha tashabbuslar amalga oshiriladi	Mahalla hududida xavfsiz va qulay ijtimoiy muhit shakllanadi

XULOSA

Mazkur tadqiqot davomida murakkab kriminogen vaziyatga ega bo‘lgan mahallalarda huquqbuzarliklarning barvaqt oldini olish va xavfsiz ijtimoiy muhitni shakllantirish muhim ijtimoiy-huquqiy vazifa ekanligi asoslab berildi. Nukus shahridagi Gunyo Qal’a mahallasi misolida olib borilgan tahlillar shuni ko‘rsatdiki, jinoyatchilikning oldini olish faqat huquqni muhofaza qiluvchi organlar faoliyati bilan cheklanib qolmasdan, balki mahalla

instituti, fuqarolar tashabbusi, yoshlar bilan ishlash tizimi hamda ijtimoiy hamkorlik mexanizmlarining uyg‘un faoliyati orqali amalga oshiriladi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, mahalla darajasida ijtimoiy muhitni barqarorlashtirish, yoshlarning bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil etish, huquqiy madaniyatni oshirish va fuqarolar o‘rtasida o‘zaro hamkorlikni rivojlantirish kriminogen omillarni sezilarli darajada kamaytirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, jamoatchilik nazorati, profilaktik suhbatlar, ijtimoiy tashabbuslarni qo‘llab-quvvatlash va fuqarolar bilan muntazam muloqot o‘rnatish mahallada barqaror xavfsizlik tizimini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Umuman olganda, kriminogen vaziyat murakkab bo‘lgan hududlarda xavfsiz muhitni yaratish kompleks yondashuvni talab etadi. Bunda davlat organlari, mahalla fuqarolar yig‘ini, ta’lim muassasalari, jamoat tashkilotlari hamda fuqarolarning faol ishtiroki muhim omil hisoblanadi. Shu tarzda tashkil etilgan hamkorlik tizimi huquqbuzarliklarning barvaqt oldini olish, ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlash va mahallada tinch hamda xavfsiz hayot muhitini ta’minlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi. **O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi**. Toshkent: O‘zbekiston, 2023.
2. O‘zbekiston Respublikasi. **Huquqbuzarliklarning oldini olish to‘g‘risida Qonun**. Toshkent, 2014.
3. O‘zbekiston Respublikasi. **Mahalla to‘g‘risida Qonun**. Toshkent, 2019.
4. O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi. **Jamoat xavfsizligini ta’minlash va profilaktik faoliyat asoslari**. Toshkent, 2021.